

Konferencia Clio műhelyében VIII.

az ELTE Eötvös József Collegium Történész műhelyének
konferenciája

2022. március 25–26.

2022. március 25–26.

A konferencia programja

2022. március 25. (péntek)

9:00–9:10 HORVÁTH LÁSZLÓ, az Eötvös Collegium igazgatójának megnyitója

9:10–9:15 FAZEKAS ISTVÁN műhelyvezető megnyitója

9:15–10:15 KÁDAS ISTVÁN plenáris előadása – *Hadiadó és kincstári reform. A rendkívüli adó a Mátyás-kor első felében*

10: 15-10:30 Kávészünet

10: 30–12:00 1. szekció – Ókori történelem, szekcióvezető: HORVÁTH JANKA JÚLIA

10:30 JACZKÓ SÁNDOR – *Athén birodalmi vonatkozásai a pentékontaeteia idején*

11:00 HORVÁTH MIKLÓS – *A Tomba François falfestménye, mint történeti forrás*

11:30 MARSII ATTILA – *Királykérdés a Kárpát-medencei szarmatáknál*

12:00 - 13:00 Ebédszünet

13:00–14:30 2. szekció – Középkori egyetemes történelem, szekcióvezető: TERNOVÁ CZ BÁLINT

13:00 SZALAI BENCE – *„Levélhordó misszionárius” a Mongol Birodalomban: Rubruk hittérítő tevékenysége az 1253-as útján*

13:30 KOVÁČ SZILÁRD – *IV. Károly megjelenítése Marignolli János krónikájában*

14:00 PORKOLÁB ANNA SÁRA – *Egy korai domonkos közösség útkeresése*

14:30–15:00 Kávészünet

15:00–16:30 3. szekció – Kora újkori magyar történelem, szekcióvezető: FAZEKAS ISTVÁN

15:00 FARAGÓ DÁVID – *Az elfeledett testvér: Brodarics Mátyás élete*

15:30 LÁSZLÓ ISTVÁN – *A katolikus megújulás kezdetei Magyarországon*

16:00 RÁCZ BALÁZS VIKTOR – *A székely zálogjog sajátosságai*

2022. március 26. (szombat)

10:00–11:30 4. szekció – Középkori történelem, szekcióvezető: TERNOVÁ CZ BÁLINT

10:00 VARGA VIRÁG – *A Túrje-nemzetség társadalmi-politikai helyzete a 13–14. század fordulóján*

10:30 RUDOLF VERONIKA – *A II. Ottokár bukásához vezető út (1273–1278)*

11:00 BOGNÁR KATICA – *Raphaello: Szent György és a sárkány*

11:30–11:45 Kávészünet

11:45–13:15 5. szekció – 20. századi magyar történelem, szekcióvezető: KÓSA-GRIMM KRISTÓF

11:45 SELMECZI PÉTER – *Vagonlakók gyermekei az Országházban*

12:15 ERDŐS ANDRÁS PATRIK – *Kommunistaperek a Tanácsköztársaságot követő években*

12:45 TASCHEK ZOLTÁN – *Az országos társadalombiztosító intézeti választások 1929-ben*

13:15 KIRCHHOF GRÉTA – *„A fasizmus a nők leggonoszabb ellensége” – A nők elleni erőszak ábrázolása szovjet és magyar háborús plakátokon*

13:45–14:30 Ebédészünet

14:30–16:00 6. szekció – Újkori magyar történelem, szekcióvezető: FAZEKAS ISTVÁN

14:30 ÁMIK ÁKOS – *Kállay András szabolcsi főispán karrierútja és szerepe Szabolcs vármegye és Nyíregyháza történetében*

15:00 ERDÉLYI KAMILLA – *Férfikép és házasság összefüggései Slachta Etelka naplójának tükrében*

15:30 KRÉZ GELLÉRT – *Egy nagyothalló ezredes és egy különleges életrajzi mű*

16:00 FAZEKAS ISTVÁN műhelyvezető zárszava

2022. március 25. (péntek)

1. szekció – Ókori történelem

10:30 JACZKÓ SÁNDOR (történelem–magyar osztatlan tanárképzés, I. évfolyam) <i>Athén birodalmi vonatkozása a pentékontaeteia időszakában</i>
--

Kulcsszavak: Athén, pentékontaeteia, birodalom, hegemonia, expanzió

A tudományos kutatás elméleti szinten egyértelműen megkülönbözteti a (birodalmi) szövetségen belüli hegemonia és a konkrét birodalom fogalmát. A két kifejezés lényegesen mást takar, ez legegyszerűbben az Amerikai Egyesült Államok NATO-ban, és Oroszország Szovjetunióban betöltött szerepével szemléltethető. Az előbbi tipikus példa a szövetségen belüli hegemonia alapján kiépített birodalmi struktúrára, míg a Szovjetunió egy sokkal inkább centralizáltabb, és éppen ezért egységesebb államalakulat volt. Herfried Münkler a 2007-ben megjelent monográfiájában – többek közt ezzel az ellentétet felhasználva – elméleti síkon dolgozta ki a birodalmak rendszerét. Művében éles határt állít a szuverén állam, a szövetség és a birodalom közé. Az athéni *arkhé* kialakulását – a klasszikus „transzformista” értelmezésnek megfelelően – a déloszi szövetség vezető poliszából egyéni birodalommal fejlődő városállam jelenségével magyarázza. Ezt a hirtelen átalakulást a 2000-es évek elején a vonatkozó kutatás már megkérdőjelezte, továbbá Athén gazdasági terjeszkedésének előzményeit az archaikus korban meg is találta és többek között Anderson 2003-ban le is írta. Előadásomban annak bemutatására teszek kísérletet, hogy a szalamiszi csatától (Kr. e. 479) a peloponnészoszi háború kitöréséig (Kr. e. 431) tartó időszak – thuküdidészi kifejezéssel élve a *pentékontaeteia* – idején Athén hogyan vált a térség legnagyobb és legmeghatározóbb hatalmává. Kifejezetten a második perzsa támadást (Kr. e. 480–479) követő időszakra koncentrálok, vizsgálatom fókuszában alapvetően két kérdés áll: a támadást követő athéni expanzió mennyire tekinthető tudatos birodalomépítő politikának, illetve a létrejött alakulat pontosan mikor válik birodalommal, egyáltalán azzá válik-e valaha. Ezekre szintén Münkler szempontjai és az utóbbi pár évben keletkezett szakirodalom alapján keresek választ. Hangsúlyt helyezek továbbá a területi és gazdasági expanzió archaikus kori előzményeire is, hiszen ez szoros összefüggésben van az általam tárgyalt időszak eseményeivel.

11:00 HORVÁTH MIKLÓS (történelem BA, I. évfolyam)

A Tomba François falfestménye, mint történeti forrás

Témavezető: Dr. Hegyi W. György, egyetemi adjunktus, Történeti Intézet, Ókortörténeti Tanszék; Dr. Simon Lajos Zoltán, egyetemi adjunktus, Ókortudományi Intézet, Latin Tanszék, ELTE BTK.

Kulcsszavak: ókor, etruszkok, mítosz, falfestmény, ruházat, Servius Tullius

Alessandro François 1857-ben talált rá a Rómától 130 kilométerre fekvő egykori Vulci területén arra a Kr. e. IV. században épült etruszk sírkamrára, amit később felfedezőjéről neveztek el. A sírkamra jelentőségét a benne található Kr. e. III. századi falfestmények adják. Az általam vizsgált falfestmény a szakirodalomban olvasható álláspontok szerint azt a jelenetet ábrázolja, ahogy egy bizonyos Macstarna nevű alak (négy társa segítségével) kiszabadítja Caeles Vibennát.

Bár a szakirodalomban egyetértés van, a freskó vizsgálatakor számos különös jellegzetesség fedezhető fel. Larissa Bonfante és Alföldi András nyomán több olyan szempontból vizsgálható a festmény, amelyek alapján talán árnyaltabb értelmezés, történet rajzolódhat ki a szakirodalomban eddig leírtakhoz képest. Ehhez szükség van a görög festészet jellemzőinek összehasonlító vizsgálatára is, mivel a görög művészet jelentősen hatott a római (és etruszk) korszak ábrázolásaira. Az első ilyen szempont az öltözk. A támadók (Macstarna és társai) közül többen meztelenek és többen ruhát viselnek. Akik ruhát viselnek azok ruhastílusa megegyezik a megtámadott alakok ruháinak stílusával, így valószínűsíthető, hogy a két embercsoport valójában azonos kultúrkörhöz tartozott. Az etruszk festészetben a foglyokat és a rabszolgákat ábrázolták meztelenül így ezek a ruhátlan alakok feltehetően e két embercsoport valamelyikébe tartoztak és önmagukat szabadították ki. További, vizsgálatra érdemes szempont az alakok testtartása. Sokan fekvő, természetellenes (kitekert) testhelyzetben vannak. Mindebből arra lehet következtetni, hogy a foglyok éjszaka ütöttek rajta fogvatartóikon. Szembetűnő az is, hogy az alakok között sokakon látható arcszörzet. Feltehetően ez alapján elkülöníthető tudna lenni, hogy az alakok közül ki a fogoly és ki a fogvatartó, mivel az arcszörzet kinőhetett a fogság során. Servius Tullius gyakran feleltet meg Macstarnának. Így tesz Claudius császár is, akinek a lyoni bronz táblán kivonatos formában fennmaradt beszéde megemlíti ezt a történetet, csak kissé másként. Ezt előadásomban szintén említeni fogom.

Előadásomban a falfestmény elemzése alapján azt szeretném bemutatni, hogy ebben a korai időszakban a rómaiak és az etruszkok miként jelentek meg kölcsönösen mítoszaikban. Felhasználható-e, és ha igen, milyen mértékben egy ilyen alkotás történeti forrásként.

11:30 MARSII ATTILA (Régészet Doktori Program, I. évfolyam)

Királykérdés a Kárpát-medencei szarmatáknál

Témavezető: Dr. Rácz Zsófia, egyetemi adjunktus, Régészettudományi Intézet, Népvándorlás kori és Középkori Régészeti Tanszék, ELTE BTK

Kulcsszavak: szarmaták, császárkor, király, történeti források, társadalomtörténet

A római császárkor egy népcsoportja, a szarmaták a Kr. u. I–IV. század során a Kárpát-medencében is megtelepedtek. A szarmata törzsek társadalmi viszonyaival kapcsolatos ismereteink meglehetősen homályosak, a történeti források alapján kézzelfoghatóbb képet csak az elitről kaphatunk. Jelen előadás ennek megfelelően a szarmaták társadalomtörténetének egy bizonyos szegletét, a királykérdést kívánja körbejárni, bemutatva, hogy a történeti adatok tükrében mit lehet elmondani a szarmata királyi pozíció karakteréről, hatalmának természetéről.

Az előadás háttérében álló kutatás során három római kori történetíró, Tacitus (I. század), Cassius Dio (II. század) és Ammianus Marcellinus (IV. század) közléseit vettem alapul. Elsőként Tacitus munkája kerül kiemelésre, amelyben a szerző több germán királyt is megemlíti, a szarmaták esetében viszont ilyesmiről nem beszél. A király személyének elhagyása a szövegben számos kérdést vet fel, amelyeket előadásom során körbe kívánok járni. Cassius Dio a markomann–szarmata háborúk kapcsán már beszél uralkodóról, viszont itt már két királyt is megemlíti a szerző. Ammianus Marcellinus egy követjárás kapcsán egy, már-már színpadias jelenetet vetít le előttünk. Beszámolója társadalomtörténeti szempontból kiemelten nagy jelentőségű forrás, amely a korabeli viszonyok komplexebb rekonstruálását is lehetővé teszi. Az előadás ezen szerzők írásai alapján igyekszik bemutatni, hogy milyen tendenciák rajzolódnak ki az egyes időszakokban, betekintést nyújtva abba, hogy az uralkodó milyen társadalmi struktúrákba illeszkedik bele, ennek érdekében pedig új, az eddigieknél részletesebb társadalmi modellek is bemutatásra kerülnek.

Ezúton ki szeretném emelni azt is, hogy kutatásom nem előzmények nélküli: Vaday Andrea készített már társadalmi rekonstrukciókat a korabeli viszonyokról, vizsgálódásaim közben a kutató eredményeit tekintettem kiindulási alapnak. Előadásom ennek megfelelően állást foglal azzal kapcsolatban is, hogy Vaday megállapításai milyen új szempontokkal egészíthetők ki, illetve pontosíthatóak kutatásaim fényében.

2. szekció – Középkori egyetemes történelem

13:00 SZALAI BENCE (történelem–ének-zene osztatlan tanárképzés, II. évfolyam)
„Levélhordó misszionárius” a Mongol Birodalomban: Rubruk hittérítő tevékenysége az 1253-as útján

Témavezető: Dr. Uhrin Dorottya, egyetemi tanársegéd, Történeti Intézet, Középkori Történeti Tanszék, ELTE BTK

Kulcsszavak: Rubruk, ferencesek, követjárás, liturgia, Karakorum, hitvita

Előadásomban „Rubruki Wilhelmus” IX. (Szent) Lajos francia király megbízásából véghezvitt mongol útját fogom megvizsgálni, azon belül is annak hittérítői céljait és tevékenységeit bemutatni. Munkámat a ferences szerzetes beszámolója és egyéb kortárs források mellett számos magyar és nemzetközi szakirodalomra alapozom. Az előadásom célja, hogy feltárjam a ferences szerzetes utazása során tett hittérítői tevékenységét és az azt befolyásoló körülményeket.

A közép- és kelet-európai országokat érintő váratlan és mindent elsöprő mongol expanziót követő gyors visszavonulás cselekvésre készítette a megrendült európai királyságokat és az egyházat. Különböző követjárások során próbálták feltérképezni a Mongol Birodalom erőviszonyait és megismerni a számukra ismeretlen nomád kultúrát. Ezt kihasználva számos szerzetes indult útnak pápai, királyi megbízásból, hogy Isten Igéjét a „pogányok” közt terjesztve az katolikus egyház befolyását is tudják terjeszteni keleti irányba.

Rubruk útja kapcsán elengedhetetlen górcső alá venni a kérdést, hogy diplomataként vagy térítőpapként kelt-e útra, így mindkét álláspont *pro* és *contra* érveit is fel fogom vázolni. A vizsgálat arra is alkalmat ad, hogy az utazás körülményeinek és eseményeinek vizsgálata mellett a mongolok vallási toleranciát hirdető politikájáról is szót ejtssek, hogy ez a tolerancia mennyiben járult hozzá a birodalom egységének megteremtéséhez és mekkora lehetőséget tudott adni a ferenceseknek hitük terjesztéséhez.

A vizsgált útleírásban a ferences szerzetes számos utalást tett az út során magukkal vitt, liturgiához használt eszközökre. Mindezek vizsgálata alapján lehet következtetni Rubruk és társai eredeti terveire, céljaira, valamint az egyes tárgyaknak sorsára. Mindemellett ezen tárgyak és a különböző népeknek hozzájuk való viszonyulása közelebb visz minket az eredményesség kérdésének megválaszolásához is. Rubruk beszámolójában részletezi a különböző, térítői szándékkal végzett tanításait, beszél az imádkozásokról, keresztelesekről és az egyes liturgikus cselekedetéről. Kitűnően vázolja fel a birodalomban uralkodó vallási erőviszonyokat, és külön kiemeli a nesztorianizmus továbbélését és a főpapok meglepő módon ellenszenves és akadályozó magatartását. Előadásomat a Möngke nagykan karakorumi udvarában megrendezett hitvita tanulságainak vizsgálatával és Rubruk térítőtevékenységének értékelésével fogom lezárni.

13:30 KOVÁČ SZILÁRD (történelem BA, levéltár specializáció, II. évfolyam)

IV. Károly megjelenítése Marignolli János krónikájában

Témavezető: Dr. Vadas András, egyetemi adjunktus, Történeti Intézet, Középkori Történeti Tanszék, ELTE BTK

Kulcsszavak: idoneitas, legitimitas, krónika, rex litteratus, rex pacificus

Luxemburgi János cseh király halála után fiának, Károlynak 1346-os trónra lépése után egy idegen dinasztia második uralkodójaként, egy megosztott országban kellett helytállnia. Saját hatalma mellett a Luxemburg-ház legitim hatalmát is rögzítenie kellett a cseh emlékezetben. Ezt Přemysl felmenőihöz való kötődése és cseh örökségének hangoztatása által sikeresen hajtotta végre, aminek köszönhetően a cseh történelem talán legikonikusabb uralkodójává vált. IV. Károly önreprezentációja két részből állt. Egyrészt hirdette dinasztikus hatalmát, másrészt német-római császárként az univerzális, az uralkodásra *idoneitasán* keresztül predesztinált császárként is reprezentáltatta magát. Előadásom témája IV. Károly szereplése politikai propagandájában, aminek célja az volt, hogy egy ideális uralkodóként jelenjen meg a cseh emlékezetben. Ennek volt része a fentebb felvetett legitimáció, valamint egy, a király részéről aktívabb részvételt igénylő történetírói narratíva, ami a hangsúlyt IV. Károly jellemére és a hatalom gyakorlására fektette, aminek értelmében az uralkodónak a 14. századra az elbeszélő forrásokban kialakult ideális keresztény király felé a kulturális közeg által támasztott elvárásoknak kellett megfelelnie. Robert Antonín és Václav Žiřek kutatásaikban kimutatták, hogy IV. Károly uralkodása alatt keletkezett krónikák által felvázolt kép az ideális cseh királyról komoly változásokon ment át a korábbi Přemysl korban keletkezettekhez képest. Előadásomban ezt a változást szeretném szemléltetni, elsősorban egy a cseh medievisztika által meglehetősen elhanyagolt, de ennek ellenére fontos és érdekes forrásra, Marignolli János krónikájára támaszkodva. Marignolli narratíváját korábbi krónikákkal, Prágai Kozma krónikájával és a zbraslavi ciszterci kolostorban keletkezett *Chronicon Aulae regiae* szövegeivel és egy a 14. században meglehetősen egyedinek számító forrással, IV. Károly önéletrajzával hasonlítottam össze. Ezek a források így egymást kiegészítve alkotják Károly ideális uralkodóról alkotott koncepcióját, melyet képviselni szeretett volna.

14:00 PORKOLÁB ANNA SÁRA (történelem–magyar osztatlan tanárképzés, VII. évfolyam)
Egy korai domonkos közösség útkeresése
Témavezető: Dr. Novák Veronika, habilitált egyetemi docens, Történeti Intézet, Középkori
Történeti Tanszék, ELTE BTK

Kulcsszavak: Vitae Sororum, Unterlinden, nekrológium, obszervancia, domonkos másodrend

1230 körül az Elzászban található Colmar környékén két özvegy, Agnes de Hergheim és Agnes de Mittelheim gyermekeikkel egy *Unterlinden* (latinul *SubTilia*) névre keresztelt házba költöztek, hogy ott, egy strasbourgi domonkos testvér javaslatára, új vallásos közösséget hozzanak létre. A korai évekről keveset tudni, és noha már az 1230-as évekre számos – elsősorban özvegy – nő csatlakozott hozzájuk, a templom és a közösség felszentelésére csak 1369-ben került végül sor.

Előadásom középpontjában a Catherine Gueberschwihrnek tulajdonított, röviden csak *Vitae Sororum*ként emlegetett szöveg áll, amely ennek a korai domonkos közösség tagjainak az életét veszi sorba. A forrás nagy részletességgel mutatja be a benne szereplő több, mint ötven nővér családi hátterét, csatlakozásuk történetét, elhivatottságuk motivációját, életmódjukat, valamint vallásos tapasztalataikat, gyakorlataikat és útkeresésüket. Jelen előadásomban erre a forrásra támaszkodva szeretném vázolni, hogy a mi jellemezte a női vallásosságot a 13–14. században, illetve, hogy honnan tájékozódhatott, milyen példákból merített ihletet egy korai domonkos közösség. A korábbi, 15. századi női vallásosságra vonatkozó kutatási eredményeimet alapul véve összehasonlítanám a két korszakra vonatkozó jellemzőket, milyen gyakorlatokon van a hangsúly a korábbi századokban, és mi lehet az eltérések oka. Az előadás második felében konkrét eseteken, nevezetesen az Unterlinden kolostorban feljegyzett víziókon keresztül szeretném bemutatni, hogy milyen változásokat látunk egy 13–14., illetve egy 14–15. században keletkezett narratíva között.

3. szekció – Kora újkori magyar történelem

15:00 FARAGÓ DÁVID (Történelem Segédtudományai Doktori Program, IV. évfolyam)

Az elfeledett testvér: Brodarics Mátyás élete

Témavezető: Dr. Oborni Teréz, habilitált egyetemi docens, Történeti Intézet, Történelem Segédtudományai Tanszék, ELTE BTK

Kulcsszavak: archontológia, genealógia, prozopográfia, Szlavónia, kapcsolati háló

A II. Lajos, majd János király udvarában fontos pozíciókat betöltő, a mohácsi csatát *Historia verissima* című művében első kézből megörökítő Brodarics István irodalmi, politikai és diplomáciai tevékenységével már kutatók hosszú sora foglalkozott. Levelezésének kritikai kiadását Kasza Péter készítette el, aki 2015-ben publikálta az életútját feldolgozó modern életrajzát. A szlavón kisbirtokos familiából származó humanista történetíró és diplomata-főpap családjáról nem sokat lehet tudni, azonban ismert, hogy Borbála nevű húgán kívül volt egy Mátyás nevű fivére is, akinek az életútja mindeztáig nem keltette fel a kutatók érdeklődését.

Az Istvánnal kapcsolatos szakmunkákban előforduló számtalan elszórt — és olykor bizonytalan — adat alapján Mátyásról a fivére befolyását kihasználó és háttérbe húzódó testvér képe rajzolódik ki, aki csakis diplomata-főpap fivére támogatásának köszönhetette előmenetelét. Az István halála (1539) utáni sikeres pártváltása és az I. Ferdinándtól elnyert tisztségei, valamint vagyona jelentős gyarapítása alapján azonban egy jó politikai érzékkel megáldott és kiterjedt kapcsolati hálóval rendelkező, gazdasági kérdésekben is jártas nemes benyomását kelti, aki befolyásos testvére támogatása nélkül is megállta a helyét a János király halálát követő politikai viharok közepette.

Mátyásról csak csekély számú, elsősorban a „karrierje” főbb állomásairól tudósító forrás maradt fenn a korunkra, a személyisége nem ragadható meg. Az előadás célja ezért az, hogy a rendelkezésre álló szakirodalom, illetve az újonnan feltárt források alapján felvázolja a fivére mellett méltatlanul elfeledett életútját, amelynek révén a szlavóniai nemesség Mohács utáni történetéről, illetve a Drávától északra számukra megnyíló lehetőségekről is bővíthetjük az ismereteinket.

A kutatást az NKFI K 134690 azonosító számú „A magyar királyi udvar személyi összetétele a Mátyás- és a Jagelló-korban (1458–1526). Életrajzi lexikon” című pályázat támogatta.

15:30 LÁSZLÓ ISTVÁN (történelem BA, művészettörténet minor, II. évfolyam)

A katolikus megújulás kezdetei Magyarországon

Témavezető: Fazekas István, habilitált egyetemi docens, Történeti Intézet, Kora Újkori Történeti Tanszék, ELTE BTK

Kulcsszavak: katolikus megújulás, szeminárium, trienti zsinat, Oláh Miklós, egyházmegye

Előadásomban a 16. századi magyarországi katolikus egyház reformjaiba, annak kezdeteibe nyerhetünk betekintést, alapvetően egy általános történelmi áttekintés keretein belül. A katolikus megújulás kezdetei nem ismeretlen kutatási téma, Fraknói Vilmos, Dékány Vilmos, Fazekas István és Sörös Pongrác munkáira alapozom előadásomat.

A korai magyar katolikus megújulás problematikáját három súlypont mentén kívánom vizsgálni. Elsőként Oláh Miklós esztergomi érsek 1553 és 1568 közötti reformtörekvéseiről kívánok szót ejteni. Oláh széleskörű – a közép-európai térségben nem példa nélküli – reformokat hajtott végre az egyházmegyéjében: zsinatokat hívott össze, azok rendelkezéseinek betartását vizitációkkal ellenőrizte, letelepítette a jezsuitákat, reformkonstitúciót adott ki – mindezeket a trienti zsinat határozatainak születése előtt, illetve azzal egy időben.

Emellett ki kell térni az ekkor zajló trienti zsinaton (1545-1563) belüli irányzatokra, különösképpen I. Ferdinánd császár reformjavaslataira. Ferdinánd javaslatai azonban – a papi cölibátus feloldása, illetve a két szín alatti áldozás engedélyezése – elvetésre kerültek, ami nagyban befolyásolta őt abban, hogy megakadályozza a zsinat határozatainak magyarországi kihirdetését, ezzel jelentősen megakasztva a tridenti reformmozgalom kibontakozását.

Legvégül a megújult papnevelési ideák szellemében működő szemináriumok hazai megjelenését szeretném bemutatni. Ezek előképeként szolgált az 1554-ben alapított nagyszombati „összseminárium”, amelynek vívmányait átvéve megszületett 1566-ban az első trienti elveket követő, tisztán egyházmegyei szeminárium. Ez azonban nem tudta egyedül biztosítani a magyar klérus utánpótlását, ezért 1579-ben megalakult Rómában a Collegium (1580 után Germanicum et) Hungaricum, amelyet fokozatosan az egyházmegyei szemináriumok létrehozása követett. A képzett papok utánpótlása ezáltal biztosítva lett, így a magyar katolicizmus a 17. századra már sikeresen vehette fel a küzdelmet a protestantizmussal szemben.

16:00 RÁCZ BALÁZS VIKTOR (Történelem Segédtudományai Doktori Program, II. évfolyam)

A székely zálogjog sajátosságai

Témavezető: Dr. Oborni Teréz, habilitált egyetemi docens, Történeti Intézet, Történelem Segédtudományai Tanszék, ELTE BTK

Kulcsszavak: jogtörténet, Székelyföld, zálog, kezesség

A székelyek jogrendszerének partikuláris jellege széles körben ismert mind a történettudomány, mind a jogtudomány számára, hiszen több szempontból is vizsgálat alá vonták már ezt a kérdéskört (elég itt az ún. székely örökségre vagy a *ius regium* székelyföldi bevezetésének folyamatára utalni, vagy esetleg az öröklési jogra a fiúléányosság intézménye kapcsán). A szerződési biztosítékok rendszere ennek ellenére eddig teljes mértékben elkerülte a kutatók figyelmét, sőt, általában véve a kötelmi jogi vagy a korlátolt dologi jogi jogviszonyok is.

Ennek oka azonban egyáltalán nem a téma érdektelensége, hiszen – jelen előadás témájára koncentrálnak – például a zálogszerződések az egyik legkönnyebb készpénzhez jutási lehetőséget jelentették a korszak kötött birtokviszonyai között, tehát e szerződéstípus jelentőségét aligha lehet túlbecsülni. A jelenlegi ismereteink hiányosságát a kora újkori zálogjoggal kapcsolatban a jogtudomány részéről inkább a levéltári forrásokra támaszkodó alap kutatások elmaradása okozza, a történettudomány oldaláról pedig az, hogy olyan történeti résztéma (különösen a család-, hely- és gazdaságtörténet) kutatói nyúltak a szerződésekhez történeti forrásként, amelyek fókuszában a jogügylet tárgya (például egy-egy földbirtok sorsa, vagy a pénzértékviszonyok), vagy a jogügylet létrehozói (a szerződő felek személye) álltak, maga a jogügylet, annak érvényessége, a megfogalmazott feltételek, az alkalmazott biztosítékok pedig kevesebb figyelmet kaptak.

Jelen előadás során ennek megfelelően elsődlegesen a jogtudomány szempontrendszerét szem előtt tartva kívánom a 16–17. századi székely zálogjogot levéltári kutatáson alapuló vizsgálat tárgyává tenni, és azt az ország általános jogától megkülönböztető legfontosabb sajátosságai mentén bemutatni. Elsősorban ilyen sajátosság a jogvesztő záradék (*lex commissoria*) felbukkanása, amely a kontinentális jogrendszerekben Iustinianus óta klasszikusan tiltott volt. Másrészt kiemelendő az ellenhasználat (*antichresis*) gyakorlata, amely jellemzően az ország más területein annak ellenére sem érvényesült a praxisban, hogy alkalmazását a Hármaskönyv kifejezetten előírta. Végül pedig meg kell említeni a szerződés személyi és dologi biztosítékainak, azaz a kezességnek és a zálogjognak esetleges sajátos összefonódását, amely eddig teljesen elkerülte a szakirodalom figyelmét.

„Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-21-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.”

2022. március 26. (szombat)

4. szekció – Középkori történelem

10:00 VARGA VIRÁG (Történelem Segédtudományai Doktori program, II. évfolyam)
A Türje-nemzetség társadalmi-politikai helyzete a 13–14. század fordulóján
Témavezető: Dr. Körmendi Tamás, habilitált egyetemi docens, Történeti Intézet, Történelem Segédtudományai Tanszék, ELTE BTK

Kulcsszavak: Türje nemzetség, oligarchia, főúri nemzetségek, Zala megye

Doktori kutatásomban néhány olyan főúri nemzetséggel foglalkozom, amelyeknek egyes tagjai az oligarchia időszakában (tárgan értelmezve kb. az 1260-as évek elejétől 1321-ig) legalább megyésispáni pozícióig jutottak, de nem emelkedtek a tartományurak közé. Az oligarchacsaládok történetének és a szervienzi réteg kialakulásának már nagy figyelmet szentelt a magyar középkorkutatás, méltatlanul szorult azonban háttérbe az oligarchák és a szerviensek között elhelyezkedő főúri réteg. Kutatásom során célokom ennek a társadalmi „szürke zónának” a vizsgálata néhány esettanulmányon keresztül, okleveles forrásbázis segítségével.

A vizsgálatok genealógiai és birtoklástörténeti részeredményekkel is járnak, ami a korábbi nemzetségtörténeti szakirodalom árnyalását szolgálja. A nem oligarcha, de jelentős tisztség(ek)et betöltő főúri nemzetségekkel kapcsolatban számos kérdés felmerül: hol helyezkedtek el a mindenkori uralkodó és a tartományurak küzdelmének erőterében? Betagozódtak-e valamely oligarchacsalád familiájába, vagy más társadalmi stratégiákat követtek? Milyen stratégiákat? Miért nem sikerült tartományuraságot kiépíteniük, reálsan lehettek-e ilyen szándékaik? Milyen volt társadalmi kapcsolatrendszerük? Birtokaik és tisztségeik révén mekkora mozgásterük volt a magyar politikai életben? Előadásom során az elsősorban Zala megyében birtokos Türje nemzetség 13. század végi, 14. század eleji történetével kapcsolatban igyekszem megválaszolni e kérdéseket.

10:30 RUDOLF VERONIKA (egyetemi tanársegéd, Történeti Intézet, Történelem Segédtudományai tanszék, ELTE BTK)

A II. Ottokár bukásához vezető út (1273–1278)

Témavezető: Dr. Körmendi Tamás, habilitált egyetemi docens, Történeti Intézet, Történelem Segédtudományai Tanszék, ELTE BTK

Kulcsszavak: II. Ottokár, Habsburg Rudolf, IV. (Kun) László, dürenkurti csata, Babenberg-örökség

II. Ottokár cseh király (1253–1278) az 1270-es évek elejére – a Babenberg-örökségként elhíresült Osztrák és Stájer Hercegségek 1260. évi megszerzésével, valamint a Karintiai Hercegség 1269. évi megöröklésével – egyértelműen a közép-európai régió leghatalmasabb uralkodójává vált. Befolyásának ilyen mértékű megnövekedése azonban szükségképpen számos ellenséget eredményezett mind a magukat veszélyben érző szomszédok, mind az erős királyi hatalmat sérelmező alattvalói körében, akik ugrásra készen, csak a megfelelő alkalomra vártak. Utóbbi 1273-ban Habsburg Rudolf római királlyá (1273–1291) választásával és az 1254 óta tartó „interregnum” felszámolásával jött el. A cseh király által csak „szegény grófként” emlegetett Rudolf jó érzékkel állította maga mellé Ottokár belső és külső ellenfeleit, majd aratott felette fölényes győzelmet előbb 1276 novemberében, végül pedig 1278. augusztus 26-án a dürenkurti csatában.

Előadásomban a cseh király bukásához vezető út mérföldköveit kívánom bemutatni 1273 és 1278 között, különös tekintettel az osztrák és stájer miniszteriálisok, valamint a cseh nemesség Ottokárral való szembefordulására, továbbá a Magyar Királyság szerepére a konfliktusban. A Přemysl dinasztia legkiemelkedőbb alakjának tartott II. Ottokár uralkodása már a 19. század óta a történeti kutatás homlokterében áll. A historiográfiai előzmények közül kiemelkedik Vratislav Vaníček, Jörg K. Hoensch és Josef Žemlička munkássága, valamint a dürenkurti csata 700. évfordulójára készült Ottokar-Forschungen című tanulmánykötet. Ennek ellenére bukásának egyes állomásai a korabeli elbeszélő források (osztrák, stájer, bajor és cseh évkönyvek, illetve krónikák) és az érintett felek levelezésének, okleveleinek a teljesség igényével történő bevonásán keresztül mégis új megvilágításba helyezhetőek.

„Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-21-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.”

11:00 BOGNÁR KATICA (szabad bölcsészet BA, I. évfolyam)

Raphaello: Szent György és a sárkány

Témavezető: Dr. Fazekas István, habilitált egyetemi docens, Történeti Intézet, Kora Újkori Történeti Tanszék, ELTE BTK

Kulcsszavak: Raphaello, Szent György és a sárkány, proveniencia, datálás, ikonográfia

Az előadás Raphaello Sanzio (1483–1520) Szent György és a sárkány témájú táblaképét igyekszik bemutatni, hangsúlyt fektetve datálásának és proveniencia kutatásának problémáira. A kislakú, eredetileg házi használatra készült kép nem az egyetlen ilyen formátumú alkotás a festő műalkotásai között: egy másik Szent György és egy Szent Mihály táblakép is készült. Az előbbi, amellyel az előadás foglalkozik, a Washington National Gallery tulajdona, míg a másik kettő a Louvre falait díszíti. Bár mindhárom kép megrendelőjének Urbino hercegét tartjuk, valószínűleg sosem voltak egymás közelében. Ennek ellenére a két Szent György képet sokan máig összekeverik. Keletkezésük körülményeinek pontos meghatározása fontos szerepet játszik a Raphaello-életműről kialakított képünk megformálásában.

A képről keletkezett első forrás egy Earl of Permbrooke számára ajánlott Vorsterman-metszet 1627-ből. William Herbert (Earl of Pembroke), a kép akkori tulajdonosa elcseréli a képet, így az, az angol királyi kincstárba kerül. Innentől kezdve a festmény útvonala jól dokumentált: Angliából Párizsba, majd Szentpétervárra kerül, ahonnan Andrew Mellon közvetítésével a National Galleryben elfoglalja mai helyét.

A kép közelebbi vizsgálata egy másik problémát is felvet, mégpedig azt, hogy a ló mellén átfutó szalagon lévő szignatúra nem Raphaello kezétől származik. A festő nevének ilyen írásképe Anglia területén jellemző a XVI. század végétől. Annyi bizonyos, hogy 1627 előtt készült, mivel a fent említett metszeten már szerepel. Ezt a National Gallery festékanalizáló vizsgálatai is megerősítették. Ez idő alatt a kép William Herbert családjában öröklődött, így feltételezzük, hogy valamelyik őse festette fel a képre, megőrzendő a családi emlékezetet a kép keletkezéséről.

A vizsgálatok során a műleírásból levont stíluskritikai eredmények és a téma ikonográfiatörténete rávilágított a festő által követett hagyományokra és a számára inspirációt jelentő műalkotásokra. Ezek alapján megállapítható, hogy mennyiben változtatta meg a hagyományos kompozíciót. A kompozíciót a kép kontextusával összevetve felfedezhetjük a kép sajátos jelentéstartalmát.

5. szekció – 20. századi magyar történelem

11:45 SELMECZI PÉTER (Levéltár MA, Új- és jelenkor szakirány, I. évfolyam)

Vagonlakók gyermekei az Országházban

Témavezető: Fóris Ákos, egyetemi tanársegéd, Történeti Intézet, Történelem

Segédtudományai Tanszék, ELTE BTK

Kulcsszavak: trianoni menekültek, vagonlakók, gyermekvédelem, gyermekotthon, Országház

Kutatásom témáját alapvetően a trianoni menekültek és az Országos Gyermekvédő Liga által az Országház főrendiházi szárnyában 1920–1922 között berendezett gyermekotthon története jelenti.

A mai becsléseink szerint az első világháborús összeomlást követően az utódállamok fennhatósága alá kerülő területekről 1918 és 1924 között mintegy 400-430 ezer magyarnak kellett különböző okokból elhagynia eredeti lakóhelyét. Ekkora embertömeg elhelyezése és segélyezése komoly terhet jelentett az amúgy is ellátási nehézségekkel küszködő ország számára. A menekültek közül sokaknak akár huzamosabb ideig is valamilyen kényszerlakhelyen, főleg középületekben, iskolákban, barakkokban, vagonokban kellett berendezkedniük, gyakran igen rossz életkörülmények és higiénias viszonyok között. A helyzeten kezdetektől fogva különböző társadalmi és jótékonyági szervezetek, valamint állami szervek igyekeztek segíteni.

Ezen kezdeményezések közé tartozott az a gyermekotthon is, amely az Országos Gyermekvédő Liga szervezésével és a Nemzetgyűlés elnökének, Rakovszky Istvánnak a hozzájárulásával jött létre 1920 őszen az Országház főrendiházi szárnyának üres földszinti és félémeleti helyiségeiben, a tervek szerint pedig mintegy háromszáz, addig jórészt fűtetlen vagonlakásokban tengődő gyermek befogadására vált alkalmassá. Jelen előadásomban ennek a – szakirodalom által eddig csak említés szintjén ismertetett – témának az átfogó bemutatására teszek kísérletet a rendelkezésemre álló, jórészt sajtóforrásokra támaszkodva. Be szeretném mutatni a gyermekotthon létrejöttének hátterét, a bentlakó gyermekek életkörülményeit, és mindezt szeretném beilleszteni a menekültkérdés tágabb kontextusába is. Véleményem szerint a téma alaposabb kutatásának relevanciáját jelentheti az, hogy a trianoni menekültkérdés számos olyan aspektusa (például menekült gyermekek oktatása) előkerül benne, amellyel nem foglalkozott érdemben még a szakirodalom, továbbá a téma érdekes adalékát jelentheti az Országház két háború közötti működéstörténetének is.

12:15 ERDŐS ANDRÁS PATRIK (Társadalom- és Gazdaságtörténeti Doktori Program, III. évfolyam)

Kommunistaperek a Tanácsköztársaságot követő években

Témavezető: Dr. Perényi Roland PhD, igazgató, Kiscelli Múzeum

Kulcsszavak: büntetőperek, politikai bűncselekmény, közönséges bűncselekmény, ellenforradalmi korszak

A Magyarországi Tanácsköztársaság bukását követően nemcsak az ideológiai színezetű erőszakos megtorlás, a fehérterror indult meg, hanem a Monarchiával jogfolytonos büntetőjogi elveket betartó felelősségre vonásra is nagy erőket mozgósítottak a különböző ellenforradalmi kormányok. A terrorral kapcsolatos folyamatok feltárása népszerűbb, jobban kibontott kutatási téma, miként a népbiztosok és a Lenin-fiúk elleni perek is. Arról keveset tudunk, mi lett a bíróság elé állított alacsonyabb rangú tisztviselők sorsa, pedig megbüntetésük (vagy meg nem büntetésük) története hasznos adalék lehetne a Tanácsköztársaság-kutatáshoz, illetve a forradalmi időszakkal járó átmenetek ismeretéhez.

Előadásom célja, hogy kútfőként a büntetőperes anyagokra (a Pestvidéki Királyi Törvényszék iratai; Pest Megyei Levéltár, XV.21a/1. Az MSZMB KB Párttörténeti Intézete Archivumától visszakapott iratok levéltári gyűjteménye 1919–1943) támaszkodva bemutassa a Pest megyei helyi tanácsköztársasági vezetők elleni eljárások néhány példáját és jellegzetességeit. A doktori disszertációm részét képező kutatás távlati célja, hogy alkalmas legyen országos összehasonlításra; hasonló kutatásokat végzett ugyanis Biró Aurél Budapest, illetve Nagy Szabolcs a dunántúli megyék ügyében. Az előadásban ugyanakkor a fentiek mellett a koherencia érdekében kitérek minden általánosítható tendenciára is az 1919-et érintő büntetőperes ítélezésben.

Főbb kérdésfelvetéseim a következők:

- Kik ellen indultak a perek? Alkottak-e a vádlottak aránylag egységes, jól körülírható társadalmi csoportot?
- Formailag többnyire nem politikai töltetet kaptak az eljárások, hanem közönséges bűncselekmények (lopás, zsarolás, sikkasztás) miatt indultak meg. Milyen proletárdiktatúra alatti cselekedeteket fedtek az egyes vádak, illetve konkrétan milyen vádokról volt szó?
- Mennyire voltak ezek az ítéletek szigorúak?
- Mennyire igaz, hogy a perek koncepciózusak voltak? Valóban a Tanácsköztársaság melletti legkisebb szimpátia-nyilvánítás is elég volt ezen eljárások során egy nagyon súlyos ítélethez?

12:45 TASCHEK ZOLTÁN (Modernkori Magyarország Doktori Program, III. évfolyam)

Az országos társadalombiztosító intézeti választások 1929-ben

Témavezető: Dr. Szerencsés Károly, habilitált egyetemi docens, Történeti Intézet, Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék, ELTE BTK

Kulcsszavak: Horthy-korszak, Országos Társadalombiztosító Intézet, szociálpolitika, választástörténet

Előadásomban a magyar társadalombiztosítási intézményrendszer legfontosabb, az 1928-ban becikkelyezett öregségi, rokkantsági, özvegyeségi és árvasági biztosításról rendelkező törvény („lex Vass II.”) által létrehozott szervezetének, az Országos Társadalombiztosító Intézetnek (OTI) 1929. május 12-13-án megtartott önkormányzati választásait mutatom be. Az elemzés középpontjában a választói magatartás vizsgálata áll.

A témával eddig kevésbé foglalkozott a szakirodalom. Bár Petrák Katalin 1978-ban, Bódy Zsombor pedig 2011-ben megjelent munkájában kitér ezen voksolásokra, a választói magatartás részletes, az újabb választástörténeti munkákban alkalmazott, társadalomtörténeti megközelítésű vizsgálatára ezekben a monográfiákban nem kerül sor. Előadásomban elsősorban korabeli forrásokra támaszkodom, különösen a „lex Vass II.” megalkotásában jelentős szerepet játszó, és 1929-ben az OTI-ban dolgozó Kovrig Béla, valamint a szociáldemokrata Peyer Károly publikációira. Fontos források továbbá az egyes visszaemlékezések, valamint a korabeli napilapok, folyóiratok is. A levéltári források közül pedig lényeges adatokat tartalmaznak az OTI elnökségi iratai (MNL OL P 1240), és a Vass József népjóléti és munkaügyi miniszter politikai államtitkára, Dréhr Imre ellen folytatott hosszas per (BFL VII.5.c 3632/1932) egyes dokumentumai is.

Az előadásban először röviden bemutatom a magyar munkásbiztosítási szervezet önkormányzatiságának kialakulását, történetét 1907-től 1927-ig. Ezt követően vázolom az 1927-1928-ban elfogadott reformtörvényeknek a társadalombiztosító intézetek autonómiájára vonatkozó passzusait, az ezekkel kapcsolatos politikai megfontolásokat és vitákat. Ezután részletezem a választás folyamatát. Vizsgálom a választási rendszert, a kampányt, majd a választási eredményeket. Utóbbi során különösen arra keresem a választ, hogy milyen kulturális, gazdasági, politikai és társadalmi tényezők voltak jelentős befolyással az egyes társadalmi csoportok választói magatartására. Végül tömören ismertetem a választás következményeit, hatását az OTI működésére a Horthy-korszak későbbi szakaszában. A választás vizsgálata így lényeges új adatokat, szempontokat szolgáltat az éra szociálpolitikájának, társadalomtörténetének és politikatörténetének vizsgálatához is.

13:15 KIRCHHOF GRÉTA (történelem BA, orosz minor, III. évfolyam)

„A fasizmus a nők leggonoszabb ellensége” – A nők elleni erőszak ábrázolása szovjet és magyar háborús plakátokon.

Témavezető: Dr. Sipos Balázs Áron, habilitált egyetemi docens, Történeti Intézet, Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék, ELTE BTK

Kulcsszavak: második világháború, Szovjetunió, háborús plakátok, nők elleni erőszak, atrocitáspropaganda

A második világháború során már a háborús propaganda széles eszköztára állt a szovjet és a magyar fél rendelkezésére is csapataik harci moráljának és a lakosság támogatásának ébren tartására. Ennek fontos eszköze volt az atrocitáspropaganda, vagyis az ellenség félelmetessé tétele és dehumanizálása a különböző tömeggyilkosságok és civilek elleni atrocitások bemutatásával. Ez noha nem a 20. század találmánya, azonban először az első világháború idején vált a professzionális pszichológiai hadviselés részévé, és a nők elleni erőszakot is először ekkor tematizálták a propagandában. A második világháború keleti frontján (pontosabban adott országok ún. hátsó vagy otthoni frontján) pedig már valóságos atrocitás-háború alakult ki a Szovjetunió és a nemzetiszocialista Németország, illetve szövetségeseinek propagandájában. Ez alól Magyarország sem képezett kivételt, a hazai sajtóban és kormányzati kommunikációban is helyet kaptak a különböző szovjet atrocitások megjelenítései.

A szovjet és magyar atrocitás-propagandában meglehetősen nagy számban találunk olyan plakátokat, amelyeken nők elleni erőszak jelenetei láthatók. Előadásom célja, hogy bemutassam néhány jellegzetes példáját a szovjet és magyar háborús plakátoknak, amelyek a nők elleni erőszakot jelenítik meg. Előadásom első felében kitérek az atrocitáspropaganda elméleti hátterének rövid ismertetésére, majd a nők elleni erőszak megjelenítési módjaira a háborús propagandában. Vizsgálatom fő tárgyát a szovjet és a magyar háborús plakátok összehasonlító elemzése képezi. A szovjet plakátokat a német–szovjet háború első három évéből (1941, 1942 és 1943) válogattam, a magyar plakátok azonban már 1944-ben, a front Magyarország területére húzódása után keletkeztek. Előadásomban azt szeretném bemutatni, hogy milyen változatai lehettek a nők elleni erőszak ábrázolásának a két ország háborús propagandájában, illetve hogyan illeszthetők be ezek az ábrázolások az atrocitáspropaganda értelmezési kereteibe. Az elemzés során a vizuális szemiotika módszerét használom.

6. szekció – Újkori magyar történelem

14:30 ÁMIK ÁKOS (történelem BA, levéltár specializáció, II. évfolyam)

Kállay András szabolcsi főispán karrierútja és szerepe Szabolcs vármegye és Nyíregyháza történetében.

Témavezető: Dr. Cieger András, tudományos főmunkatárs, osztályvezető, Történettudományi Intézet, Bölcsészettudományi Kutatóközpont

Kulcsszavak: Kállay András, Szabolcs vármegye, Tisza Kálmán, Bánffy Dezső, törvényhatóság

A történettudomány „rostáján” hajlamosak nem fennakadni egyes kiváló személyek, akik egy nagyobb ívű kutatás témáját is képezhetnék. Ilyen téma lehet az 1889 és 1897 között működő Szabolcs vármegyei főispán, Kállay András is. Azt méltán állíthatjuk, hogy a Kállay családnak oly jeles kutatói vannak, mint Kövér György, Ress Imre vagy Joó András. Bár ezen kutatók megemlítették a főispán nevét, ugyanakkor Kállay András személyéről mindössze egy pályakép-vázlat készült a szabolcsi levéltár munkatársa, az egykori Eötvös kollégista Margócsy József jóvoltából. Ezen mű nem tárgyalja azt a törvényhatósági karrierutat, ami a dualizmus idején jellemző a vármegyei törvényhatóságokban. Ezen túlmenően nem keresi a miérteket, ami egy főispáni kinevezésnél és lemondásnál kulcsfontosságú.

Előadásunk ismertetni kívánja azokat az írott-íratlan kritériumokat, melyeknek egy Szabolcs vármegyében tevékenykedő közéleti szereplőnek meg kellett felelnie. Hogyan viszonyult a miniszterelnökökhöz Kállay András? Ezzel összefüggésben, tárgyalni kívánjuk a Kállay-család Szabolcs vármegyéhez köthető fejlesztési tevékenységét a XIX. század második felében, részletesen foglalkozni szeretnénk azon személyekkel, akik hozzájárultak ahhoz, hogy növeljék a Kállay család mítoszát és reputációját a szabolcsiak körében, és vizsgáljuk magának, Kállay Andrásnak a Szabolcs vármegyebeliek felé tett politikai gesztusait. Vizsgáljuk a Kossuth-kultusz jelenlétét Kállay András retorikájában. Milyen szerepet játszott a későbbi főispán életében a folyószabályozásban való részvétel? Létezik-e másik példa a folyószabályozási munkálatokkal elinduló törvényhatósági karrierre? Itt külön kitérnénk Kállay András kapcsolataira az országos politikával, hiszen részint a Tisza-szabályozás munkálatai során ismert meg több országos politikában jelen levő szereplőt. Amellett, hogy nagyfokú gyakorlati tevékenység jellemezte karrierútját, nagy informális befolyással rendelkezett a vármegyei törvényhatóságban. Ezt a tisztújítások során figyelhetjük meg, így az 1883-as tisztújítás eredményeit vizsgáljuk, és teszünk megállapításokat Kállay András szerepére vonatkozóan. Külön kitérnénk Kállaynak a Szabadelvű Párttal való kapcsolataira, és összehasonlítjuk életútját a „klasszikus törvényhatósági életúttal”.

15:00 ERDÉLYI KAMILLA (történelem BA, levéltár specializáció, III. évfolyam)

Férfikép és házasság összefüggései Slachta Etelka naplójának tükrében

Témavezető: Fónagy Zoltán, habilitált egyetemi docens, Történeti Intézet, Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék, ELTE BTK

Kulcsszavak: reformkor, nőtörténet, naplók, házasság, férfiasság

A 19. századi társadalom- és nőtörténetírásnak élénk érdeklődési területét jelentik Szekrényessy Józsefné Slachta Etelka (1821–1876) fennmaradt lánykori naplói, amelyeket 1838 és 1842 között vezetett rendszeresen. A naplókban a mindennapi tevékenységek regisztrálásán túl mély betekintést kaphatunk Slachta Etelka érzéseibe és világképébe is.

Édesapja, Slachta Ferenc temesvári kamarai tanácsos 1837-es halálát követően kényszerült a fiatal Etelka édesanyjával Sopronba költözni, annak rokonai közelébe. A kiszolgáltatott helyzetbe került család számára a deklasszáció lehetősége miatt fontos választóvonalat jelentett a kérdés, hogy a már eladósorba került Etelka vajon milyen társadalmi státuszú férfival tud házasságot kötni. A fiatal lány viszont nem pusztán a társadalmi biztonságot, hanem az érzelmi kötődést és az elvek harmóniáját is kereste leendő házasságához, amely megkövetelte tőle, hogy megfontoltsággal döntsön egy olyan kérdésben, amelyet személyesen is a nők legfontosabb rendeltetésének tartott.

Slachta Etelka naplói így lehetőséget adnak a jelen kutatói számára, hogy egykori dilemmái révén részletesen vizsgálhassák a lány férfiakkal és a házasság intézményéhez való viszonyát. Előadásom célja, hogy ezen két tényezőnek a bemutatása mellett rávilágítsak arra is, hogy Slachta Etelka világképében az ideálisnak tartott férj és a férfiasnak tartott férfi szerepköre nem is volt élesen elválasztható egymástól. Véleményem szerint azok szerves egymásra hatása miatt a kettő nem vizsgálható és értelmezhető egymás nélkül, annak fényében is, hogy a számára nem kellemes jellemű udvarlókat rendre nem is férfiként, inkább éretlen gyermekeként kezelte az öntudatos Etelka.

Előadásom célja, hogy az 1838 és 1841 között kelt naplóbejegyzések vonatkozó részei alapján először felvázoljam a fiatal lány általános viszonyulását udvarlóikhoz, majd bemutassam az életéből néhány fontosabb férfihez, úgy, mint Augusz Antalhoz, Riefkohl Rudolffhoz és Szekrényessy Józsefhez való kapcsolatát. Slachta Etelka elejtett megjegyzéseinek, valamint tudatos okfejtéseinek értelmezésével pedig körvonalazásra kerülne egy személyes világkép a házasságról és az abban betöltött ideálisnak gondolt szerepkörökről.

15:30 KRÉZ GELLÉRT (történelem BA, levéltár specializáció, I. évfolyam)

Egy nagyothalló ezredes és egy különleges életrajzi mű

Témavezető: Manhercz Orsolya Ágnes, egyetemi adjunktus, Történeti Intézet, Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék, ELTE BTK

Kulcsszavak: 1848-49, életrajzírás, hadtörténet, levelezés

A XIX. századi magyar hadtörténelem egyik kiemelkedő fejezete az 1848-49-es szabadságharc. A katonai vereség ellenére is olyan eredményeket hoztak ezek az esztendő, mint a honvédség megszületése, Görgei Artúr téli és nyári hadműveletei, a tavaszi hadjárat, valamint Komárom védelme. Utóbbi kettő sikerében nagy szerepet vállalt Bátori Schulcz Bódog, aki a szabadságharc során a 17. honvédszászlóalj őrnagya, valamint a felső-tiszai, majd az ebből kialakuló I. hadtest dandárparancsnoka volt, 1849 júliusának közepétől pedig Klapka György helyetteseként Komáromban is tevékenykedett. A cs. kir. hadseregből nagyothallása miatt nyugalmazott ezredes számára a honvédség megszületése minden szempontból új esélyt jelentett, amelyet ő képes volt maximálisan megragadni.

A szabadságharc bukása után szervezkedés vádjával több ízben is letartóztatott Schulcz számára bő két évtizednek kellett eltelnie ahhoz, hogy ismét társadalmi érdeklődés övezze személyét. 1870-ben aztán megszületett Egervári Ödön *Bátori Schulcz Bódog emlékiratai 1848/9-ki szabadságharcból* című életrajzi munkája, amelynek alapját az ezredessel folytatott levelezése és Schulcz saját emlékirat töredékei jelentették. A mű a mai napig a szabadságharcra kapcsolatos hadtörténeti munkák gyakran használt forrása.

Az előadásom célja Schulcz életrajzána áttekintő bemutatása mellett az, hogy feltárjam a róla szóló mű születésének körülményeit, Egervári szerzői tevékenységét, a könyv fogadtatását és hasznosíthatóságát a rendelkezésre álló emlékiratok és szakirodalmi munkák, valamint az MNL OL ide vonatkozó iratanyagának felhasználásával. A mű részletes bemutatását azért tartom szükségesnek, mivel az ezredes életútjának legfontosabb forrása, amelynek egyrészt érdemes tisztázni a hitelességét, másrészt pedig keletkezésének körülményeiből adódóan szerves részét képezi Schulcz életének is.

A források értékeléséből levonható következtetések alapján Schulcz a szabadságharc egyik fordulatokban gazdag életutat bejáró katonája volt, aki elhivatottságával vívta ki felettesei megbecsülését, hiszen annak ellenére, hogy nem rendelkezett kiemelkedő katonai zsenialitással, a rábízott feladatokat mégis mindig teljesítette. Az ezredes életútjáról szóló könyvről pedig elmondható, hogy a szabadságharchoz kapcsolódó forrásértékű művek egyik jól hasznosítható darabja, amelyet különleges keletkezési körülményei külön elemzésre is alkalmassá tesznek, nem is beszélve Schulcz leveleiről, amelyek rengeteg az ezredes pályafutására és magánéletére vonatkozó adalékot tartalmaznak.

2022. március 25–26.

